

6. Бурлаку Н.І. Проблеми раціонального харчування українських студентів. *Тези доповідей Всеукраїнської конференції з питань безпеки харчування*. Київ : НТУУ «КПІ», 2010. С. 150–151.
7. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії : наказ МОЗ України від 3 вересня 2017 р. № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1206-17>.

М.Р. Матуцак, А.М. Горошко, О.И. Захарчук, М.А. Эжнед, Л.В. Франко. Нутрициология как главная составляющая здорового питания. – Стаття.

Аннотация. Стаття посвящена анализу питания студентов разных курсов, определению вариантов обучения и акцентов формирования сознательного отношения к питанию. Неправильная организация питания связана с отсутствием должного уровня знаний по нутрициологии, которое проявляется в необъективной оценке рациона, отсутствии навыков его коррекции.

Ключевые слова: нутрициология, рациональное питание, здоровый образ жизни.

M. Matuschak, A. Horoshko, A. Zakharchuk, M. Ezhned, L. Franko. Nutrition as a basis of healthy nourishment. – Article.

Summary. The article is devoted to the analysis of the nutrition of students in different courses and the definition of training options and formation of a conscious attitude to nutrition. Wrong food organization is connected with a lack of proper knowledge of nutrition, which manifests itself in a biased assessment of diet and interest.

Key words: nutritionology, rational nutrition, healthy lifestyle.

УДК 616.833.2-005.4-008.9-092-07-085.21+615.27

В.В. Погорелов

кандидат медичних наук,

лікар-нейрохірург

Харківська клінічна лікарня на залізничному транспорті № 1,

м. Харків, Україна

ЕНДОТЕЛІЙ-НЕЙРОСУДИННІ ПАРАЛЕЛІ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЛАНЦІ ПАТОГЕНЕЗУ КОМПРЕСІЇ ЕПІДУРАЛЬНО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ТА КОРЕКЦІЯ ПОПЕРЕКОВОГО БОЛЮ

Анотація У 68 хворих із поперековим болем було виявлено підвищення титру NR2-антитіл до NMDA-рецепторів, експресія *sVCAM-1* і *iVCAM-1* і зниження цих показників під впливом прегабаліну.

Ключові слова: антитіла до нейрорецепторів, молекули адгезії, прегабалін.

Компресійні пошкодження нервових корінців поперекового відділу хребта (далі – ПВХ) займають одну з лідируючих позицій серед захворювань із тимчасовою втратою працездатності [8–10], а джерелом болю є хребетна фасція, яка формує муфти для нервових корінців. Доведено, що поперековий біль викликає сегментарна дисфункція двох міжхребцевих суглобів і міжхребцевого диска [1; 2; 8]. Тому підвищення напруги у хребцево-руховому сегменті (далі – ХРС) призводить до іритації рецепторів синув-вертебрального нерва з формуванням болю в оточуючих структурах ПВХ [1; 9; 10]. Здавлення епідурально-мікросудинного сплетіння (далі – ЕМСС), розвиток епідуриту і венозного стазу супроводжується порушенням електричної провідності та пошкодженням нервових корінців спинного мозку (далі – КСМ). Хронічний біль у структурі захворювань периферичної нервової системи становить 10–20% та є економічно-соціальною проблемою [10]. Формування хронічного болю відповідає терміну не менше 12 тижнів [2; 3; 6; 9; 15].

За сучасними патофізіологічними уявленнями, біль у спині – це комплекс ноцицептивно-нейропатичних проявів від пошкодження ноцицепторів диска до запалення в компресованому корінці та спинномозковому ганглії та вплив на цей ланцюг змін різних біомедіаторів. Все це веде до іритації нервових волокон, порушення мікроциркуляції, інтра-й екстраневрального набряку зі змінами нейрофізіологічних характеристик у КСМ до аксональної дегенерації. Внаслідок нейротоксичності пошкоджується як мієлінова

оболонка, так і іонні канали мембран нервових волокон, за допомогою яких генеруються і проводяться ектопічні імпульси [5; 10]. Цей процес стає дезадаптивним до впливу надлишкової ектопічної імпульсації з напрямком на задній ріг. Якщо подразник не зникає, тоді гострий біль перетворюється на хронічний, до чого спонукає центральна сенситизація [3; 8; 10]. Центральна сенситизація – це активація N-метил-D-аспартат (NMDA)-рецепторів, які відповідають за входження іонів Ca^{2+} в нейрони та регулюють електричну активність нейронів. Ці рецептори локалізуються на поверхні епітелію мікросудин і регулюють їх функцію. Компресія КСМ – це стискання або травма мікросудин, внаслідок якої всі послідовні зміни є активацією NMDA-рецепторів надлишком концентрації збуджуючого нейромедіатора – глутамату. Структурно NMDA є полікомпонентним рецепторно-іонотропним комплексом трансмембранних білків, які формують іонні канали [4; 14]. Утворені NR2-пептиди і NR2-антитіла – це фрагменти NMDA-рецепторів, пов'язаних із порушенням кровообігу в ЕМСС. Поряд із холінергічною нейродегенерацією гіперактивація NMDA-рецепторів є нейрохімічним патологічним процесом, пов'язаним із масивним проникненням іонів Ca^{2+} у нейрони зі значним підвищенням його внутрішньоклітинної концентрації, що приводить до пригнічення активності мембранної Na^+ - K^+ -АТФази. Тобто глутамат-кальцієвий механізм запускає метаболічний ланцюг дезінтеграційних процесів, окислювальний стрес, який посилює руйнівну дію нейроксидів [4; 6; 11; 12; 14].

Доведено, що дегенерація у нейроні пов'язана з пошкодженням ендотелію судин [6]. Велике значення у цьому процесі мають імуноглобуліни, тобто розчинні молекули адгезії судинного ендотелію-1 (sVCAM-1) і розчинні молекули міжклітинної адгезії-1 (sICAM-1). Відомо, що під впливом медіаторів запалення йде підсилення експресії sVCAM-1 і sICAM-1 на поверхні ендотелію судин. sICAM-1 експресується на ендотеліальних і гемопоетичних клітинах та збуджується медіаторами запалення, такими як інтерлейкін-1 β (ІЛ-1 β), фактор некрозу пухлин (ФНП). Результати цих змін, на наш погляд, мають діагностичне значення для компресії КСМ, особливо у разі агресивних імунних впливів на мієлінову оболонку нервових волокон [5; 6; 8; 9; 13]. Тобто дегенеративний процес хребта супроводжується складним комплексом нейромедіаторних, нейроімунних і нейротоксичних дій, пов'язаних із порушенням кровообігу в ЕМСС. Але нині недосконало вивчений вплив NR2 антитіл до NMDA-рецепторів і їх взаємозв'язки з sVCAM і sICAM, які спонукають до формування та пролонгування хронічного болю у ПВХ і його гальмування під впливом на цей процес прегабаліну, що є предметом цього дослідження [3; 6; 8; 10; 11; 13].

Таким чином, дегенеративно-дистрофічні пошкодження у ХРС ПВХ запускають каскад ендотелій-нейросудинних, ішемічних і нейротоксичних перетворень у мієліновій оболонці нервових корінців під впливом комплексу медіаторно-метаболічних реакцій і нейрофізіологічних процесів у ході формування хронічного больового синдрому та гальмування його клінічних проявів прегабаліном, що стало метою нашого дослідження [6; 8; 10].

Мета роботи – визначити динаміку змін титру NR2 антитіл до NMDA-рецепторів та експресію sVCAM і sICAM за хронічної ішемії КСМ і під впливом прегабаліну.

Матеріал і методи досліджень У Харківській клінічній лікарні на залізничному транспорті № 1 філії «Центру охорони здоров'я» ПАТ «Українська залізниця» у 2016–2019 рр. у нейрохірургічному відділенні перебували 68 хворих із хронічним больовим синдромом у період загострення, котрі були поділені на 2 групи. До групи контролю увійшли 29 осіб. Середній вік хворих складав 48 ± 9 років. Хворі 1 групи (31 особа) одержували комплексну терапію з включенням пентоксифіліну (латрену), який вводили внутрішньовенно крапельно 200 мл протягом 120 хв, № 15 [9, с. 76]. Хворим 2 групи (37 чоловік) додатково до цієї терапії включали прегабалін (лірику) в дозі 75 мг 2 рази на добу впродовж 15 днів. Всі пацієнти контрольної групи були порівняні за віком, статтю, лабораторними показниками і формою захворювання. Усім хворим до лікування і після нього за необхідністю проводилася рентгенографія, комп'ютерна або магнітно-резонансна томографія. Для рестрації кровообігу в ЕМСС нами був обраний метод ультразвукової доплерографії, який дозволив неінвазивним шляхом діагностувати ознаки розладів мікрокровоотоку у КСМ за швидкісними характеристиками. Для адекватної оцінки ступеня тяжкості хворих вимірювали якісну оцінку болю за допомогою загальноприйнятих опитувальників, шкал і таблиць [7]. Оцінювали загальноклінічні, біохімічні та показники коагулограми. Титр антитіл до NMDA-рецепторів і рівень підсилення експресії sVCAM і sICAM у сироватці крові визначали за допомогою імуноферментного аналізу.

Статистичну обробку одержаних результатів здійснювали за допомогою дисперсійного аналізу з використанням пакетів ліцензійних програм MicrosoftExceliStatistica.

Результати дослідження та їх обговорення. Проведене нами доплерівське дослідження ПВХ у 68 хворих показало структурно-морфологічні зміни ХРС на рівні найбільшого випинання міжхребцевого диска у зоні його пошкодження чи розриву фіброзного кільця, що збігалось з даними літератури

[1]. Такі патологічні зміни у ХРС супроводжувалися стазом крові, набряком і локальним епідуритом [3; 6; 11; 13]. У хворих із болем у ПВХ відзначалося зменшення швидкості циркуляції крові в ЕМСС на рівні компресії (L4-L5, L5-S1 ХРС) та її підвищення у сусідніх відділах (L3-L4 ХРС) порівняно з групою контролю. Встановлено позитивний середній кореляційний зв'язок між швидкістю кровотоку в системі ЕМСС на рівнях L4-L5 і L5-S1 ($r = 0,21; p < 0,05$).

Таке зниження циркуляції крові в ЕМСС є наслідком компресії структурно зміненою грижею диска та її фрагментів або присутністю самого ядра в епідуральному просторі та впливом продуктів деградації фіброзного кільця і хрящової частини замикаючої пластинки та субстратів імунного запалення, таких як: ІЛ-1b, ФНП- α , ІЛ-6, ІЛ-10, ІЛ-17 [9]. Під впливом цих медіаторів запалення відзначаються зміни експресії sVCAM-1 і sICAM-1 та активація NMDA-рецепторів, що представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка зміни показників sVCAM-1 і sICAM-1 та NR2-антитіл до NMDA-рецепторів у хворих із компресією ЕМСС у ПВХ до та після лікування.

Показник	Контрольна група (n=29)	Група 1 (n=31)		Група 2 (n=37)	
		до лікування	після лікування	до лікування	після лікування
sVCAM-1, нг/мл	946,2±189,2	1118,7±139,2	992,2±131,5*	1124,4±134,7	978,3±112,8*
sICAM-1, нг/мл	499,5±88,4	746,3±92,7	561,7±91,6*	739,6±86,3	557,9±79,6*
NR2, нг/мл	0,79±0,11	0,87±0,09	0,82 ±0,15	0,86±0,13	0,81±0,12*

Примітка: * – $p < 0,05$, відмінності достовірні порівняно з даними до лікування.

Наведені результати цього дослідження показують, що під впливом дисциркуляторних порушень у ЕМСС, активного імунно-запального процесу, ексайтотоксичності [11] та нейрофізіологічних змін іде процес підсилення експресії sVCAM-1 і sICAM-1 та активація NMDA-рецепторів порівняно з контролем. Ступінь підсилення експресії sVCAM-1 і sICAM-1 та активація NMDA-рецепторів залежала від давності ішемічних пошкоджень і дисфункції КСМ та мала лінійний характер.

Висновки.

Компресійно-нейросудинні порушення кровообігу ЕМСС у ПВХ на тлі нейротоксичності сприяють підвищенню титру NR2-антитіл до NMDA-рецепторів та експресії sVCAM-1 і sICAM-1, що є одним із механізмів формування нейропатичного болю.

Визначення NR2-антитіл до NMDA-рецепторів та експресії судинної і міжклітинної адгезії може стати додатковими лабораторними чинниками невровазкулярних порушень у разі загострення хронічного болю у ПВХ.

Застосування прегабаліну в дозі 75 мг 2 рази на добу у комплексній терапії з пентоксифіліном є перспективним напрямом у лікуванні хворих із хронічним болем у ПВХ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков А.В., Большакова Г.Б., Гольдштейн Д.В. Морфологические изменения тканей межпозвоноковых дисков в статичной асимметричной компрессионной модели дегенеративно-дистрофических заболеваний межпозвоноковых дисков. *Бюллетень экспериментальной биологии и медицины*. 2008. № 9. С. 336–340.
2. Сучасні погляди на проблему больових синдромів у спині та шиї / Н.П. Волошина та ін. *Матеріали VII національного конгресу «Людина та ліки – Україна»*. Київ, 2014. С. 49.
3. Гев'як О.М. Порушення спінального кровообігу. *Міжнародний неврологічний журнал*. 2017. № 5 (91). С. 81–86.
4. Давыдова О.Н. Исследование NMDA-рецепторов лимфоцитов человека : автореф. дис. ... канд. биол. наук : 03.00.04. Москва, 2007. 21 с.
5. Кукушкин М.Л. Нейрофизиология боли и обезболивания. *Боль. Суставы. Позвоночник*. 2011. № 2. С. 60–65.
6. Мельникова Ю.С., Макарова Т.П. Эндотелиальная дисфункция как центральное звено патогенеза хронических болезней. *Казанский медицинский журнал*. 2015. Т. 96. № 4. С. 659–665.
7. Мілевська-Вовчук Л.С. Вибір оптимального методу оцінки больового синдрому в пацієнтів із хронічним поперековим больовим синдромом. *Український неврологічний журнал*. 2016. № 2. С. 96–100.
8. Новосельцев С.В. Патогенетические механизмы формирования поясничных спондилогенных неврологических синдромов у пациентов с грыжами поясничных дисков. *Мануальная терапия*. 2010. № 3 (39). С. 77–82.
9. Погорелов В.В., Багмут І.Ю., Жуков В.І. Деякі аспекти лікування компресійно-ішемічної радикуломієлопатії. *Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції у медичних та фармацевтичних науках»*. Київ, 2017. С. 75–79.

10. Свиридова Н.К. Боль в спине как частая причина обращения к неврологу, этиология, патофизиология и лечение боли. *Международный неврологический журнал*. 2016. № 7 (85). С. 78–80.
11. Свістільнік Т.В. Феномен ексайтотоксичності: механізми виникнення, значення в розвитку нейронального пошкодження та можливості його корекції при патологіях ЦНС. *Biomed. Biosoc. Anthropol*. 2013. № 20. С. 207–215.
12. Прегабалин при боли в нижней части спины / А.В. Семёнова и др. *Міжнародний неврологічний журнал*. 2017. № 3 (89). С. 53–59.
13. Andersen J.K. Oxidative stress in neurodegeneration: cause or consequence? *Nature Reviews Neuroscience*. 2004. № 5. P. 18–25.
14. Biochemical characteristics of distal vessels endothelium in patients with syndroms of lumbosacral radiculopathies and others neurological syndroms lumbar osteochondrosis in recrudescence phase / M. Goryacheva et al. *Advances in Biochemistry*. 2014. № 2 (6). P. 95–102.
15. Kalia L.V., Kalia S.K., Salter M.W. NMDA-receptors in clinical neurology: excitatory times ahead. *Lancet Neurol*. 2008. V. 7. P. 742–755.

В.В. Погорелов. Эндотелий-нейрососудистые параллели в центральном звене патогенеза компрессии эпидурально-сосудистой системы и коррекция поясничной боли. – Статья.

Аннотация. У 68 больных с поясничной болью было выявлено повышение титра NR2-антител к NMDA-рецепторам и экспрессия sVCAM-1 и sICAM-1, а также снижение этих показателей под влиянием прегабалина.

Ключевые слова: антитела к нейрорецепторам, молекулы адгезии, прегабалин.

V. Pogorelov. Endothelium-neurovascular parallels at the central link in pathogenesis of compression of epidural-vascular system and correction of low back pain. – Article.

Summary. At 68 patients suffered from low back pain were discovered increase of titers NR2-antibodies to NMDA-receptors and expressions VCAM-1 us ICAM-1 and decrease these indicators under influens of pregabalin.

Key words: antibodies to neuroreceptors, molecules of adhesion, pregabalin.

УДК 364-786:616-006(1-87+477)

I.M. Styfanyshyn

Senior teacher of Ukrainian and Foreign Department
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi,
Lviv, Ukraine

N.A. Yurko

Senior teacher of Ukrainian and Foreign Department
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi,
Lviv, Ukraine

S. Yakovenko

3-rd year student,
Department of Physical Therapy and Ergotherapy
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi,
Lviv, Ukraine

COMPARATIVE CHARACTERISTIC OF ONCOLOGICAL REHABILITATION CENTERS ABROAD AND IN UKRAINE

Summary. The article presents cancer rehabilitation centers in Ukraine and abroad. There were considered the methods of physical rehabilitation in oncological clinics. A comparative price's characteristic has been made. It has been studied the range of services provided by clinics for the examination and treatment of patients.

Key words: oncological clinics, rehabilitation, treatment.